

Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana

OUTI KAUKO

Ilman huoltajaa Suomeen tulleet turvapaikkaa hakevat lapset ovat määrällisesti pieni ja vähän tutkittu ryhmä. Suurin osa heistä tulee maista, joissa on pitkään ollut aseellisia konflikteja, joten he ovat menettäneet suurimman osan ihmissuhteistaan. Tutkimukseen haastatellut 12 lasta kuvaavat, millaista heidän yksinäisyytensä on.

.....

Ilman huoltajaa Suomeen tulleet turvapaikkaa hakevat lapset ovat erityinen ja vähän tutkittu ulkomaalaistaustainen ryhmä. Vuonna 2014 turvapaikkaa haki 196 alaikäistä. Hakijamäärä ja sukupuolijakauma (poikia noin 80 %) ovat pysyneet viime vuosina samansuuntaisina. (Maahanmuuttovirasto 2014) Suurin osa näistä lapsista tulee Suomeen maista, joissa on pitkään ollut aseellisia konflikteja, kuten Somaliasta, Afganistanista ja Irakista (Lepola 2012, 8). Lapset ovat menettäneet huoltajansa tai joutuneet heistä eroon lähtömaasaan tai matkalla turvallisempaan maahan. Lisäksi he ovat menettäneet suurimman osan muistakin ihmissuhteistaan. Lapset elävät erityisessä elämäntilanteessa, jossa turvapaikkapäätöstä odotetaan vieraassa maassa ilman vanhempia ja tietoa turvapaikkaprosessin kestosta tai lopputuloksesta. Kansainvälisessä tutkimuksessa nämä lapset kuvataan erityisen haavoittuvassa asemassa oleviksi. Myös lasten yksinäisyys tuodaan usein esille. Tutkimusta turvapaikanhakijalasten näkökulmasta on kuitenkin vähän.

Tässä artikkelissa kysyn, millaista tietoa turvapaikkaa Suomesta hakeneilla lapsilla on yksinäisyydestä elämäkokemustensa pohjalta ja miten lapset asemoivat itsensä yksinäisyyteen nähden. Lähtökohtani on sosiaalitieteellinen lapsuuden-

tutkimus, joka korostaa sekä lapsen aktiivista toimijuutta että lapsuuden erityistä aikuisvälitteistä yhteiskunnallista asemaa. Aineistona ovat oleskeluluvan Suomesta saaneiden lasten haastattelut.

Suomalaisessa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa yksinäisyys on nostettu viime aikoina tärkeäksi ihmisten hyvinvointia uhkaavaksi ja hyvinvointitutkimuksessa huomiota kaipaavaksi tekijäksi (Saari 2010, 140). Keskustelun pääpaino on ollut aikuisissa. Yksinäisyys on myös lasten hyvinvointia koskeva kysymys ja sitä on tärkeä tutkia lasten omasta näkökulmasta.

Turvapaikkaprosessin vaihe ja hakijan ikä sekä se, että asuinyksiköitä perustetaan ja lakkautetaan turvapaikanhakijalasten määrää seurailleen, luovat väliaikaisuutta ja muutoksia lapsen elämäntilanteeseen. Alkuvaiheen transit-yksiköt pääkaupunkiseudulla ovat usein lasten asuinpaikkoja kunnes poliisi ja maahanmuuttovirasto ovat tehneet heille turvapaikkapuhuttelut. Näitä seuraavat ryhmäkodit, tukiasuntolat (16–17-vuotiaille) tai vastaanottokeskukset (täysi-ikäistyneille). (Lepola 2012, 8, 80.) Turvapaikan tai oleskeluluvan myötä lapset saavat kuntapaikan jostain Suomen kunnasta, joka yleensä sijoittaa lapset kunnassa sijaitsevaan perheryhmäkotiin (Euroopan muuttoliiketoimisto 2010, 47). Siellä asutaan kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai hänen perheensä tulee Suomeen. Lapsen etua valvomaan määrätään edustaja käräjäoikeuden päätöksellä maahantulovaiheessa (Laki kansainvälistä suojelua ..., 2011/746, 41. §). Edustajajärjestelmän ajateltiin tuovan pysy-

Artikkeli on väitöskirjani osatutkimus, jota on rahoittanut Perhetutkimuksen tohtoriohjelma. Valtakunnallista ja monitieteistä tohtoriohjelmaa koordinoi Jyväskylän yliopisto ja sen Perhetutkimuskeskus.

vyyttä lapsille ajaksi, jonka he ovat maassa ilman huoltajaa, mutta lasten asuinpaikkojen muutokset merkitsevät usein edustajan vaihdoksia (Lepola 2012, 80). Jatkuva oleskelulupapäätös (ns. A-lupa) mahdollistaa lapsen perheenjäsenille, huoltajille ja heidän mukanaan alaikäisille naimattomille sisaruksille oleskeluluvan hakemisen Suomesta (Ulkomaalaislaki 2004/301, 37.–38. §). Turvapaikkaprosessin tavoin perheenyhdistämisprosessi sisältää monia vaiheita, odotusta ja epävarmuutta (Mikkonen 2013, 22). Esimerkkinä mainittakoon ulkomaalaislain perheenyhdistämistä koskeneet tiukennukset (2012), mikä lisäsi kielteisten päätösten määrää ja lasten odotusajan ja väliaikaisiksi tarkoitettujen edustamissuhteiden ja perheryhmäkodissa asumisen pitkittymistä (Lepola 2012, 100).

Kun puhun artikkelissa turvapaikanhakijalapsista, tarkoitan ilman huoltajaa maahan tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Yksinkertaisuuden vuoksi kutsun heitä myös lapsiksi, koska kaikki ovat olleet alaikäisiä maahan saapuessaan. Seuraavassa käyn läpi aiempaa turvapaikanhakijalasten yksinäisyyteen liittyvää tutkimusta. Pääpaino on tutkimuksissa, joissa lapset ovat informantteina. Tämän jälkeen kiteytän oman käsitteellisen tulokulmani sekä esittelen aineiston ja analyysin. Tätä seuraavat empiiriset tulokset ja tulosten suhteuttaminen aiempaan tutkimukseen sekä johtopäätökset.

Menetykset turvapaikanhakijalasten yksinäisyyden taustana

Kansainvälinen tutkimus kuvaa turvapaikanhakijalasten tilannetta toistuvasti menetysten, juurettomuuden, läheisistä erossa olon ja trauman kautta (Wernersjö 2012, 495). Brittitutkimuksen mukaan kasautuva menetyksen tunne koostuu perheestä, ystävistä ja yhteisöstä erossaolosta, rakkaiden ihmisten kuolemista tai katoamisista sekä aiemmin eletyn turvallisen elämän ikävöinnistä. Lapset tuntevat yksinäisyyttä, irrallisuutta ja eristyneisyyttä perheenjäsenten menetysten takia tai huolehtiessaan siitä, ovatko perheenjäsenet elossa tai turvassa. Maastalähdön taustalla on eriasteisia väkivallan tai sen uhan kokemuksia, mutta myös matkalla saatetaan kohdata samantapaisia kokemuksia, joita ei mielellään muistella. (Chase & Statham 2013, 224–226.) Pakotetusta maahanmuutosta voi puhua siinä mielessä, että lapsilla ei

ole valinnanvaraa milloin, miten, minne ja kenen kanssa he lähtevät (myös Helander & Mikkonen 2002, 48–49).

Myös 11–19-vuotiaiden turvapaikanhakijoiden sosiaalisia verkostoja, arkea ja asumista Suomessa tarkastellut Anna Mikkonen (2001, 164) mainitsee osan lapsista kokevan yksinäisyyttä. Ruotsissa tehty selvitys antaa synkemmän kuvan: Afrikan maista tulleiden nuorten suurin ongelma vastaanottavassa maassa on yksinäisyys. Se liittyy perheen, äidin ja suvun tuen sekä sosiaalisten suhteiden niukkuuteen (Sharifan Holma 1996, 14–16). Ruotsissa 2000-luvulla turvapaikanhakijalasten tilannetta tutkineen Riitta Erikssonin (2013, 5) mukaan yksi lasten kertomuksissa toistuva ja keskeinen teema oli yksinäisyys ja erityisesti äidin ikävöinti.

Kanadalaistutkijoiden mukaan erityistilanteissa perhesuhteiden merkitys yksinäisyydelle korostuu. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi syystä tai toisesta tapahtuneet vanhempien menetykset. Paikaltaan siirtyminen ja menetys kuvaavat ilmeisimmin kansallisvaltioiden rajoja ylittäneiden turvapaikanhakijalasten tilannetta. Siirtyminen tutusta ympäristöstä uuteen fyysiseen ja ihmissuhteympäristöön edellyttää aikaa vievää sosiaalista integraatiota, ja sopeutumisaikana lapsi saattaa olla yksin, minkä seurauksena hän on altis yksinäisyydelle. Paikaltaan siirtymiseen voi liittyä myös tärkeiden ihmissuhteiden menetyksiä, ihmissuhteiden katkeamisia tai laadullisia muutoksia niissä. (Hymel & al. 1999, 90–91.)

Yksinäisyyttä on tuotu esille myös symbolisesti paikattomuuden, kuulumattomuuden ja kodittomuuden käsitteiden kautta. Menetetyn paikan tilalle ei välttämättä löydy uutta asettumisen paikkaa Suomesta. Luonteeltaan väliaikaiseen turvapaikanhakijastatukseen liittyy epävarmuus ja turvattomuus, jotka vähentävät todennäköisyyttä, että ”kotituminen” onnistuu (Fox O’Mahony & Sweeney 2010, 291). Pakotettu maahanmuutto saa Suomessa jatkokseen pakotettua maassa muuttoa, joka liittyy enemmän alaikäisyksiköiden hallinnon eriyttämiseen kuin alaikäisen tarpeisiin. Asuinpaikka ja sen muutokset vaikuttavat lapsen koko arkeen, esimerkiksi lapsen koulutusmahdollisuuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin. (Lepola 2012, 3, 83.)

Yksi keskeisimpiä turvapaikanhakijalasten tilannetta kuvaavia teemoja on ero läheisistä (Wernersjö 2012, 496). Perheen lisäksi lasten kohdalla murtuu myös kodin itsestäänselvyys. Liikkeessä oleva lapsuus eroaa merkittäväällä tavalla länsi-

maalaisesta lapsuuden ideaalista, jonka ajatellaan toteutuvan parhaiten maantieteellistä ja emotionaalista pysyvyyttä ja turvallisuutta edustavan kodin ja perheen kautta (Ní Laoire & al. 2010, 156; Bak 2013, 24; Stryker & Yngvesson 2013, 299).

Poissa kotoa oleminen ja erossa olo perheestä tarkoittavat monenlaisia muutoksia, joita kotona, perheensä luona asuvilla lapsilla ei ole (Cashmore 2014, 323). Tällaisia ovat kotoa lähteminen ja asuminen erillään biologisista vanhemmista, muutokset arkirutiineissa sekä koti-, koulu- ja asuin-ympäristöissä, kaverisuhteiden menetykset, useat muutot ja epävarmuus. Muutokset ovat samantapaisia kuin kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla. Lisäksi turvapaikanhakijalasten on usein selviydyttävä ympäristössä, joka on maantieteellisesti, kulttuurisesti ja kielellisesti kaukana kotoa. Verrattuna muihin maahanmuuttajalapsiin heillä on todennäköisemmin takanaan isompia muutoksia. (Goodnow 2014, 339.) Vastaanottavassa maassa lapsia yhdistävät paitsi maan olosuhteet myös erosaolokokemus perheestä (Wernersjö 2012, 496, 499). Kulttuurista, traditiosta, uskonnosta tai kansallisuudesta riippumatta perheen katsotaan tarjoavan yhteyttä, turvallisuutta, hyväksyntää ja tukea epävarmassa, muuttuvassa ja globaalissa ympäristössä. Perheen tuki (taloudellinen, sosiaalinen ja emotionaalinen) on erityisen tärkeä sosiaalisesti riippuvaisille perheenjäsenille kuten lapsille. (Stepien 2008, 165, 169–170.)

Kohti lasten tietoa yksinäisyydestä

Tukeudun tarkastelussani brittiläisen lapsuussoologin Berry Mayallin (2000) käsitteeseen lasten tiedosta. Mayall (mt., 120) määrittelee lasten tiedon pohjautuvan heidän kokemuksiinsa lapsina. Lasten kokemusten – kuten yksinäisyyskokemusten – tavoittaminen on kuitenkin sidoksissa vuorovaikutukseen aikuisten kanssa. Aikuisten yhteiskunnallinen valta-asema raamittaa lapsilta saatavan tiedon luonnetta. (Mt., 120–122.) Lähestyn lasten tietoa Mayallin ohjeistamana heidän omalta paikaltaan, sosiaalisesta asemastaan käsin. Yksinäisyyden ymmärrän arkipäiväiseksi ilmiöksi, joka monin tavoin liittyy niin ihmissuhteisiin kuin asuinpaikkojen vaihtumiseen (Kauko 2012; 2014). Turvapaikanhakijalasten tieto yksinäisyydestä tulee täten ymmärtää lasten toiminnassa – tässä tapauksessa puheessa ja vuorovaikutuksessa aikuisen (tutkijan) kanssa – rakentuneena turva-

paikkaprosessiin ja sitä edeltäviin kokemuksiin kietoutuvana ilmiönä.

Aineisto koostuu 12:n iältään 5–18-vuotiaan turvapaikanhakijalapsen¹ puolistrukturoidusta haastattelusta. Haastatteluteemat käsittelivät asumista sekä materiaalisena että sosiaalisena (ihmissuhteiden) ympäristönä, arkea ja Suomeen saapumista sekä mahdollisuuksien mukaan elämää ennen Suomeen saapumista. Yksinäisyys sisältyi edellä mainittuihin teemoihin ja yleensä se tuli puheeksi tutkijan aloitteesta. Aineistonkeruu on toteutettu suomalaisia eettisiä ohjeita noudattaen (Kuula 2011), ja se on osa lasten monipaikkaista asumista koskevaa tutkimushanketta (Forsberg & al. 2014). Eettiset ratkaisut vaativat kuitenkin monenlaista konkreettista räätälöintiä tutkimusprosessin kuluessa (Strandell 2010), kuten jatkossa käy ilmi.

Päätin haastatella vain oleskeluluvan Suomesta saaneita lapsia, jotta he eivät sekoittaisi minua turvapaikkaprosessiin liittyviin viranomaisiin (myös Vitus 2010, 32) tai olettaisi haastatteluun osallistumisen vaikuttavan turvapaikkapäätökseensä. Lisäksi heidän elämäntilanteensa on vakiintuneempi verrattuna turvapaikkapäätöksen odotusaikaan. Kathrine Vituksen (2010, 32) mukaan turvapaikanhakijalapset voivat olla haluttomia puhumaan isoista asioista – paosta, turvapaikasta tai hylkäävästä päätöksestä, paluusta tai sopeutumisesta – turvapaikkapäätöksen odotusaikana.

Vietin muutaman päivän kentällä, eräässä perheryhmäkodissa, jonka kautta tavoitin valtaosan haastateltavista. Pääosa ajasta kului havainnoiden ja vapaamuotoisesti keskustellen lasten ja henkilökunnan kanssa. Vältin kaikenlaista painostamista rekrytoidessani haastateltavia, vaikka edustajat ja perheryhmäkodin työntekijät tekivätkin aloitteita haastateltavien saamiseksi. Kerroin tutkimuksesta itse lapsille. Osa lapsista oli heti halukkaita haastatteluun, osa antoi suostumuksensa haastatteluun myöhempänä ajankohtana, ja jotkut halusivat miettiä osallistumistaan. Osa suostui haastateltavaksi sillä ehdolla, että Suomeen tuloa edeltävästä ajasta ei puhuta. Vain muutama lapsista kieltäytyi osallistumasta. Näin pyrin pitämään kiinni Harriet Strandellin (2010, 95–105) esiin

¹ Lähtökohtana oli tavoittaa yksin tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita, mutta aineistossa on mukana pari vanhempansa kanssa tullutta. Haastatteluhetkellä hekin asuivat erillään vanhemmistaan. Lisäksi yksi haastatelluista oli saavuttanut täysi-ikäisyyden.

nostamista vapaaehtoisuuden, suostumuksen ja luottamuksen sekä eettisen symmetrian periaatteista.

Haastattelin lapset, jotka halusivat osallistua tutkimukseen ja joiden edustajat antoivat lisäksi suostumuksensa osallistumiselle. Haastatteluhetkellä, syksyllä 2013, lapset olivat asuneet Suomessa vuodesta 16 vuoteen.² Puolet lapsista oli asunut täällä vähintään kolmessa eri paikassa. Viisi haastatelluista oli asunut myös muissa maissa lähtömaansa lisäksi. Haastateltavat ovat eri maista Afrikan ja Aasian maanosista. Valtaosa haastateltavista on poikia. Haastateltavat vastaavat lähtömailtaan, sukupuoleltaan ja iältään Suomeen yksintulleiden turvapaikanhakijoiden valtavirtaa (Heller & Mikkonen 2002, 11).

Haastattelut tehtiin lapsen asuinpaikassa, lapsen valinnan mukaan joko lapsen huoneessa tai muissa tiloissa. Haastattelun aluksi kerroin tutkimuksen tarkoituksen ja korostin, ettei kaikkiin kysymyksiin tarvitse vastata ja että haastattelun voi lopettaa koska tahansa. Etenin haastatteluissa nykyhetkestä lähimenneisyyteen ja Suomeen tuloa edeltäviin, kenties sensitiivisempiin aiheisiin vain, jos haastateltava halusi näistä puhua (ks. Hopkins 2008, 40). Suurin osa haastateltavista puhui melko hyvin suomea; vain yhden haastattelun tein englanniksi haastateltavan pyynnöstä. Kaikki haastatellut suostuivat haastattelujen tallentamiseen. Haastattelupuhetta kertyi yhteensä kuusi tuntia (15–60 minuuttia/haastattelu) ja litteroitua aineistoa 214 sivua.

Aineiston analyysia ohjasivat tutkimustehtävän lisäksi esiympäristö yksinäisyydestä ihmissuhteiden ja asuinpaikkojen vaihtumiseen kytkeytyvänä ilmiönä. Analyysi alkoi lähilukemalla lasten yksinäisyydelle antamia merkityssisältöjä ja asiayhteyksiä (esim. Eskola & Suoranta 1998, 19, 50). Aineistolähtöisen analyysin rinnalla hyödynsin aiempaa tutkimusta (myös Rastas 2010, 77). Lasten yksinäisyydeksi nimeämien merkityssisältöjen lisäksi tarkastelin lasten sosiaalisia suhteita ja niiden mahdollisia puutteita lasten itsensä arvioimina. Tulkitsin aiemmassa tutkimuksessa tunnistetun ihmisten ikävöinnin viittaavan yksinäisyyteen. Olin kiinnostunut myös siitä, miten yksinolo jäsenyi suhteessa yksinäisyyteen. Seuraavassa vaiheessa vertailin havaittuja merkityssisältöjä ja asiayhteyksiä toisiinsa. Toisin sanoen tarkaste-

lin sitä, millaisissa asiayhteyksissä ja miten yksinäisyys lasten haastattelupuheessa ilmenee. Analyysin edetessä, systemaattisen aineiston läpikäynnin myötä aineistosta alkoi erottua kolme erilaista tapaa asemoida itseä (Forsberg 2002, 63–64) yksinäisyyteen nähden. Lasten kuvaamat yksinäisyyden ehdot, intensiteetti, kesto, vakavuusaste, sanelminen tai puhumattomuus ja omakohtaisuus tai ulkokohtaisuus toimivat analyysissa erottuvina tekijöinä.

Yksinäisyys ja lasten asemoituminen siihen

Suomesta oleskeluluvan saaneet lapset tuottivat tietoa yksinäisyydestä ja rakensivat suhdettaan yksinäisyyteen erilaisten temaattisten kuvausten kautta. Seuraavassa konkretisoin aineistossa toistuvia lasten elämäkokemuksiin pohjautuvia yksinäisyyden kuvauksia haastatteluotteilla. Niistä on poistettu tunnistetietoja, kuten haastateltavien nimet ja lähtömaat sekä asuinpaikkojen ja -paikkojen nimet. Näin pyrin varmistamaan tutkittavien anonymiteetin ainakin tutkimuksen ulkopuolisilta henkilöiltä.

Yksinäisyys osana perheen poissaoloa ja vierasta kulttuuria

Tyypillisimmin ja intensiteetiltään vahvimpana yksinäisyys kuvataan aineistossa perheen poissaoloon liittyen. Tässä kuvaustyyppissä lapset tunnistavat yksinäisyyden ilmiönä ja asemoivat itsensä yksinäisiksi. Yksinäisyys on kipeintä erityisesti maahantulovaiheessa, mutta jatkuu perheen poissaolon jatkuessa. Yksinäisyyttä alleviivaa uusi ja vieras kulttuuri. Seuraava ote konkretisoi perheen poissaoloon liitettyä yksinäisyyttä:

T[utkija]: Oletko tuntenut, tunnetko itsesi joskus yksinäiseksi?

H[haastateltava]: Tietysti. Kun olin omassa maassa, asuin oman perheeni kanssa, ennen kuin heidän kanssaan.

T: Mm.

H: Mutta yhtäkkiä tapahtui jotain, että mä tulin tänne. Suomeen saapumisen jälkeen mä olin surullinen. Tunnen itseni edelleen yksinäiseksi, mutta mitään ei ole tehtävissä.

(14-vuotias poika)

Otteessa yksinäisyys tunnistetaan omakohtaiseksi kokemukseksi, liitetään perheen poissaoloon ja vieraassa maassa olemiseen. Itsensä yksinäiseksi asemoiva lapsi kuvaa yksinäisyyden lohduttomaksi ja pitkäaikaiseksi. Tällainen yksinäisyys sisältää su-

2 Kaikki artikkelissa esitetyt taustatiedot perustuvat haastateltavien kertomaan.

rua ja toivottomuutta, ja yksinäinen lapsi on vail- la mahdollisuutta ratkaista yksinäisyyttä. Myö- hemmin poika kertoo, että perhe on edelleen ko- ko ajan mielessä. Sama tilanne on monella muul- lakin lapsella riippumatta siitä, onko perheenjäse- niin yhteyttä tai edes tietoa perheenjäsenten asuin- paikasta. Yksin oleminen ja asuminen ylipäättään ovat haastattelujen valossa uusi, opettelua vaati- va asia Suomessa. Yhden haastateltavan mukaan yksin oleminen tuntuu ”ihan pahalta”, koska hän on tottunut, että ihmisiä on aina ympärillä. Kui- tenkin erityisen vaikea asia on nimenomaan per- heen poissaolo, kuten sama haastateltava kertoo: ”Niinku vaikka joku hakkaa mut niin paljon, ei tule yhtään itku. Mut jos mä puhun omasta per- heestä, tulee heti itku.” Perheen lapset määrittelevät ydinperhekeskeisesti: perheenjäseniksi nimeti- tiin isä, äiti ja sisarukset. Läsnä tai tavoitettavissa olevia sisaruksia pidetään tärkeinä ja poissaolevia sisaruksia kaivataan, mutta erityisenä kaipauksen kohteena ovat vanhemmat.

Perheenjäsenten poissaoloon liittyvää yksinäi- syyttä alleviivaa kulttuurin vieraus, joka oli erityi- sen vahvaa Suomeen saapumisen aikoihin. Seu- raavassa yksi haastateltava kuvaa kokemuksiaan silloin, kun hänet parin päivän maassa olon jäl- keen yllättäen siirrettiin toiselle, nykyiselle paik- kakunnalle:

T: No, muistaks sä, kun sä tulit tänne, mitä sä ajatte- lit tästä paikasta?

H: En mä pystynyt ajatteleen, koska koko maa oli mul- le vieras. Kaikki oli ihan, että kulttuuri vähän vaikea ja kaikki ihmiset mä pelkäsin niitä, että mitä ne sanoo, mi- tä ne tekee. Koska kun siellä [lähtömaassa] on erilainen kuin Suomessa. En mä edes pysty ajattelemaan taakse- päin. Tosi hankala olo.

T: Joo. Mihin aikaan vuodesta sä oot Suomeen tullut? Oliko talvi?

H: Marraskuussa.

T: Joo, aika kylmä taisi olla sitten.

H: Joo. [Lähtömaassa] ei ole koskaan ollut talvi. Aina on kesä ja lämmin.

(18-vuotias tyttö)

Otteessa yksinäisyyteen viittaavat vierauden ja ulkopuolisuuden kuvaukset konkretisoituvat läh- tömaan ja Suomen välisiin kulttuuri- ja käyttäy- tymiseroihin, jopa sääolosuhde-eroihin, joihin haastateltava ei pystynyt etukäteen varautumaan. Myös yhteisen kielen puutteen voi ymmärtää ko- rostaneen yksinäisyyttä.

Ulkopuolisuuteen viittaavan hankalan olon voi ajatella syntyneen osin ennakoimattomuudesta, mutta sitä on todennäköisesti korostanut vieraan maan kohtaaminen yksin, millä viitattiin erityises-

ti vanhempien tuen puutteeseen. Muutamat lapset mainitsevat myös rasismien, jonka kohteeksi olivat joutuneet, mikä omalta osaltaan syventää yksinäi- syyttä suhteessa suomalaisiin ja suomalaiseen yhti- teiskuntaan.

Toinen yksinäisyystiivistymä sijoittuu lasten ku- vauksissa ilta- ja yöaikaan, jolloin yksinolo saa aja- tukset helposti kääntymään poissaoleviin perheen- jäseniin. Lapset eivät olleet tottuneet nukkumaan yksin, ja yöaikaan yksinäisyyden kanssa oli selvit- tävä yksin. Myös oman tilanteen vertaaminen niiden lasten tilanteeseen, jotka asuvat vanhempien- sa kanssa vahvistaa yksinäisyyttä:

T: Sä sanoit, että sulla oli joskus ikävä niitä perheenjä- seniä. Onks sulla joskus yksinäinen olo?

H: Joo. On monta kertaa tapahtuu. Mä silloin voi mi- tään.

T: Joo. Millasessa tilanteessa yleensä tuntuu yksinäisel- tä?

H: Yleensä kun koulussa sanotaan, että on vanhempain- tapaaminen. Tai opettajat antaa jotain lappua, vanhem- mat tulee kouluun, semmonen tilanne tulee mieleen. Tai jos mä käyn mun kavereilla, suomalaisilla, kun mä näen, että niillä on kaikki hyvin.

T: Joo.

H: Niillä on isä ja äiti kotona. No, tulee erilaisissa tilan- teissa, mutta mä aina yritän unohtaa koko juttua silloin.

...

H: Mä kävin mun tätillä pari kertaa, monta kertaa, mutta sillä on omat asiat kun mä olen hänen luonaan. Sillä on omat lapset. Ja mä oon miettiny, joka minuut- ti, kun mä oon siellä, tulee semmonen olo, mulla jo- tain puuttuu.

...

H: Suomessa ei oo mulle sellanen ihminen, joka saman- lailla, kun mun äiti ymmärtäisi, että mulla on oikees- ti jotain ongelmia.

(17-vuotias poika)

Otteen poika myöntää olleensa yksinäinen monesti perheen puuttumisen vuoksi ja voimaton tunteen edessä. Koulun vanhempaintapaamiset, kavereiden ja sukulaisten kotona vierailut ja niissä läsnä olevat muiden perheet peilaavat oman per- heen puuttumista. Monet tilanteet tuottavat lap- selle yksinäisen olon tehdessään näkyväksi van- hempien, varsinkin äidin poissaolon. Lasten ku- vauksissa yksinäisyys yhdistetään useammin äi- din poissaoloon. Tällaista yksinäisyyttä ei pois- ta osalle mahdollinen yhteydenpito perheenjäse- niin. Monet lapset olivat huolissaan äidinkielen- sä unohtamisesta, mikä liittyy toiveeseen yhtey- denpitomahdollisuuden säilymisestä perheenjäse- niin. Perhesuhteet näyttäytyvätkin lähes kaikissa

3 Nuorimmat haastatellut eivät muistaneet tai maini- neet vanhempiaan, joten heidän kohdallaan vanhempien merkitystä on vaikea arvioida.

haastatteluissa korvaamattomina suhteina.³ Tästä huolimatta kukin haastateltavista tuntui olevan yksin kokemuksensa kanssa:

T: Mut ooks sä puhunu muitten kanssa, onks niillä vähän samanlainen tilanne?

H: Emmä. Ei o kukaan puhunu nyt päiväl mun kanssa. Jotkut on, antaa olla, mennä vaa. (13-vuotias poika)

Ote tuo esille, että omakohtainen yksinäisyys pyritään piilottamaan myös samantapaisessa tilanteessa olevilta lapsilta. Edellisessä otteessa esiin tulleen ratkaisukeinon, yksinäisyyden unohtamisen voi ymmärtää viittaavan samaan perheenjäsenen poissaoloon liittyvän omakohtaisen yksinäisyyden jakamattomuuteen.

Yksinäisyys osana arkipäivän tapahtumattomuutta

Yksinäisyys osana arkipäivän tapahtumattomuutta on toinen, melko yleinen aineistosta tunnistettava tapa kuvata yksinäisyyskokemuksia. Lapset siis asemoivat itsensä osaksi myös tätä lyhytaikaista ja tavallista yksinäisyyttä. Luonteeltaan se eroaa perheen poissaoloon liittyvästä yksinäisyydestä: ”Yksinäinen, että joskus, jos sä oot yksin tai on tylsää, ei oo mitään tekemistä tai jotain semmosta.” Yksinäisyys kuvataan tavallisena, väliaikaisena ja ohimenevänä, joskin myös toistuvana, koska se liittyy arkipäivän ajoittaiseen tylsyyteen ja kavereiden puutteeseen tai poissaoloon. Lasten kuvausten perusteella tapahtumattomuuteen ja tylsyyteen kietoutuva yksinäisyys ei ole niin haavoittava kokemus kuin perheen poissaoloon yhdistyvä yksinäisyys. Tosin jälkimmäiseen yksinäisyystyyppiin yhdistyneenä kipeä kokemus syvenee.

Seuraavassa esimerkki yksinäisyydestä arkipäiväisenä tilanteena:

T: Oletko sä tuntenut joskus itsesi yksinäiseksi?

H: Kyl mä joskus, mutta se meni ohi. Kun mä tutustuin tässä kaikkiin ihmisiin. Mul on kavereita täällä. (15-vuotias tyttö)

Otteessa yksinäisyys näyttäytyy ohikiitävänä kokemuksena ihmisiin tutustumisen ja kavereiden saamisen myötä ratkaistuna asiana. Otetta edeltävästi tyttö korostaa tyytyväisyyttä ihmissuhteisiinsa.

Kaverisuhteiden puutteisiin liittyvänä yksinäisyys tulee esille myös seuraavassa otteessa:

T: Millon voi tulla semmonen yksinäinen olo?

H: Kun toinen ei leiki mun kans.

T: Tarkotiksä, että sillen kun kukaan ei leiki sun kanssa, niinkö? Okei. Tuleeks semmosia tilanteita täällä [asuinyksikössä] vai koulus, eskarissa vai jalkapallossa vai?

H: Ei oo missään tullu.

T: Aha.

H: Vielä.

(5-vuotias poika)

Lapsi tunnistaa yksinäisyyden mahdollisuuden, vaikka otteen poika tuo haastattelussaan esille, että hänellä on kaikissa ympäristöissä kavereita ja että kaverit ovat kielteiseksi (ikäväksi) koetun yksinäisyyden ratkaisukeino. Kaverit eivät kuitenkaan ole aina saatavilla.

Tekemisen ja kavereiden puute yksinäisyyden ehtona konkretisoituu edelleen alla:

T: Onks sulla yksinäinen olo, kun sä oot yksin sun huoneessa vai?

H: No, on mulla ollu. Joskus täällä ei oo oikeesti mitään tekemistä, joskus meen keskustaan tapaamaan kavereita. Ei kaverit oo siellä, sitten on vaan koko ajan kotona. T: Mm.

H: Ja ei tiedä, että mitä pitää tehdä. Mä ainakin laitn kovaa musiikkia, mä istun vaan täällä. Kuuntelen musiikkia.

(15-vuotias poika)

Merkityksellisen, mielekkään tekemisen puute kytketään asuinyksikköön, ja yksinäisyyden ratkaisukeinot tai tunnetta tilapäisesti helpottavat keinot kuvataan osittain asuinyksikön rajoittamiksi. Kotona oleminen ja omassa huoneessa istuminen viittaavat päämäärättömyyteen ja vaihtoehtottomuuteen, eikä korvaava tekeminen – musiikin kuuntelu – poista kavereiden poissaolosta johtuvaa yksinäisyyttä, vaikkakin helpottaa sitä. Erotuksena perheen poissaoloon liittyvästä yksinäisyyden kuvaustavasta arkisena tylsyytenä näytettyä yksinäisyys on jossain määrin ratkaistavissa tai helpotettavissa lapsen omalla toiminnalla.

Vaikka kaikilla haastatelluilla oli tällä hetkellä Suomessa kavereita, useimmilla oli myös vertais-suhteiden katkeamisia tai yhteydenpito oli harventunut joko haastateltavan tai toisen lapsen asuinyksiköstä tai maasta toiseen muuton myötä. Kaverisuhteisiin sisältyi myös ristiriitoja. Esimerkiksi yksi haastateltava kertoi, että samasta asuinyksiköstä nykyiseen asuinyksikköön siirretyistä lapsista moni kiusasi häntä aluksi. Vertais-suhteet eivät siis aina helpottaneet oman paikan löytämistä, vaan muutokset näissä suhteissa vaikeuttivat sopeutumista uudessa elämäntilanteessa. Hyvien kavereiden seura ja kavereiden kanssa puhuminen helpottaa yksinäisyyttä jossain mää-

rin, mutta kaikesta ei kavereidenkaan kanssa puhuttu. Usein samaa sukupuolta olevat kaverit – ja nuoremmilla lapsilla paitsi saman ikäiset myös itseä vanhemmat kaverit – eivät siis täysin korvaa poissaolevia perhesuhteita. Kavereiden merkityksen voi kuitenkin ajatella korostuvan lapsille perhesuhteiden poissa ollessa.

Vaikeasti hahmottuva ja sanoiksi taipumaton yksinäisyys

Kolmas, harvinaisin yksinäisyyden kuvaustyyppi on sellainen, jossa yksinäisyys näyttäytyy luonteeltaan vaikeasti hahmottavana tai omakohtainen yksinäisyyskokemus puuttuu. Ensin mainittu yksinäisyys ei oikein avaudu ilmiönä lapsille ja jälkimmäisessä lapset tunnistavat yksinäisyyden ilmiönä, mutta asemoivat itsensä sen ulkopuolelle.

Seuraavat otteet tarjoavat esimerkkejä yksinäisyyden vaikeasti avautuvasta luonteesta:

T: Onks susta joskus tuntunu yksinäiseltä?
H: Emmä tiä.
T: Mitä yksinäisyys vois tarkoittaa?
H: Emmä tiä.
T: Ei tuu mitään mieleen.
H: Emmä tiä. Ei tuu, emmä tiä, mikä on yksinäisyys. (7-vuotias poika)

T: Tuntuuks susta koskaan yksinäiseltä?
H: No joskus.
T: Millaisissa tilanteissa?
H: No kun meidän ope sanoi mulle, et jos sä oot joskus yksinäinen, niin sitten kaverit enemmän tykkää susta.
T: Mitähän se on mahtanu tarkoittaa?
H: Ei, en minä ymmärrä, mitä se sanoi. (6-vuotias poika)

T: Mites, ootko sä tuntenut itseäsi koskaan yksinäiseksi?
H: Mikä?
T: Mitenhän mä yksinäisen selittäisin. Onko vieras sana yksinäinen?
H: Yksinäinen.
T: Niin. Englanniksi se on loneliness. Ei sano mitään.

(14-vuotias poika)

Otteet tuovat esille, ettei yksinäisyydestä lähdetä keskustelemaan edes ilmiönä. Tyypillisimmin tällainen suhde yksinäisyyteen on nuorimmilla haastatelluilla ja niillä, jotka olivat olleet Suomessa melko lyhyen ajan. On mahdollista, ettei yhteistä kieltä ollut riittävästi abstraktin ilmiön kuvaamiseksi. Tähän mahdollisuuteen viittaavat ainakin alemmat haastatteluotteet. Puhumattomuus voi ilmentää myös muistamattomuutta tai haluttomuutta puhua yksinäisyydestä omakohtaisena kokemuksena.

Seuraavat otteet kuvaavat yksinäisyyden ulkoistamista:

T: No, ooks sä tuntenu ittees joskus yksinäiseksi?
H: En, en oo. Tai en mä oo ollu ikinä syrjäytyny tai mitään tämmöstä.

T: Mitä yksinäisyys sun mielestä tarkoittaa?
H: Sitä, ettei oo ystäviä, perhettä eikä mitään tällasta.

T: Joo.

H: Ja on sillee syrjäytyny.

...

T: Voisko olla muunlaista yksinäisyyttä, semmosta lyhytaikaisempaa ohimenevää, et se ois semmonen lyhyt hetki, että olis vaikka joskus tylsää, ja just ei sattus oleen ketään kavereita, joihinka sais yhteyttä tai?

H: Hm, ei mulla oo ollu mitään semmosta. Mulla on ollu aina kavereita.

(16-vuotias tyttö)

T: Muistak sä olik joskus, oot sä kotimaassa joskus tuntenu ittes yksinäiseksi?

H: En.

T: Et muista?

H: Ei vaan kun mä en edes ikinä tuntenut mitenkään yksinäisyyttä.

T: Joo.

H: Siellä oli aika monesti kivaa. Meillä oli joskus eläimiä ja oli myös paljon sisaruksia mulla. Että mä en ikinä tuntenut mitenkään yksinäisyyttä.

(11-vuotias tyttö)

Otteissa yksinäisyys kuvataan omakohtaisena kokemuksena vieraana, vaikka käsitteenä se tunnistetaan. Yksinäisyys sanallistetaan kielteiseksi kokemukseksi, joka on seurausta vastentahtoisena tai kielteisenä koetusta yksin olemisesta. Ylempi ote viittaa totaaliseen yksinolotilanteeseen, johon haastateltava ei itseään samaista tai halua samaistaa. Haluttomuus puhua yksinäisyydestä varsinkaan omakohtaisena kokemuksena voi liittyä yksinäisyyteen yhdistettyihin kielteisiin merkityksiin, joista haastateltava mainitsee syrjäytymisen. Jälkimmäinen ote tuo esille ihmissuhteiden ohella eläimet yksinäisyyttä helpottavina tekijöinä.

Myös oma toimintani tutkijana saattoi rajata yksinäisyyden kuvauksia. Olin esimerkiksi varovainen kysymään Suomeen tuloa edeltävistä vaiheista, sillä menneestä puhuttiin lasten ehdoilla. Voi myös olla, ettei minulla ollut riittävästi herkkyyttä ja kykyä tunnistaa lasten hienovaraisempaa tietoa yksinäisyydestä.

Lopuksi

Olen tarkastellut turvapaikkaa Suomesta hakeneiden lasten tietoa yksinäisyydestä heidän elämäkokemuksiensa pohjalta sekä sitä, miten lapset asemoivat itsensä yksinäisyyteen nähden. Tulok-

sia tulkitsessa on pidettävä mielessä aineiston rajat. Tapaustutkimusaineistoni on pieni, kuten turvapaikanhakijalasten määrä kaiken kaikkiaan Suomessa. Lisäksi aineisto on käytännöllisesti valikoitunut: tutkijana olin riippuvainen lasten edustajien ja asuinyksiköiden työntekijöiden kautta tavoitetuista lapsista (myös Abrams 2010, 542). Haastateltavien ikään, kulttuuritaustaan ja Suomessa oloaikaan liittyvistä eroista huolimatta lasten haastattelupuheesta oli löydettävissä useampia yksinäisyyden kuvaustyyppejä. Lasten asemalle sensitiivinen lähestymistapa mahdollisti uudenlaisen, tilannekohtaisen, yksinäisyystiedon esille tuomisen.

Intensiteetiltään vahvimpana tuli esiin aiemman tutkimuksen havaitsema perheen – ja sen jäsenistä erityisesti äidin – poissaoloon paikannettu yksinäisyys (Mikkonen 2002; Eriksson 2013). Tyypillisimmän yksinäisyyden kuvaustyyppiin ”yksinäisyys osana perheen poissaoloa ja vierasta kulttuuria” ehtona voi pitää sitä, että lapsi on nimenomaan ilman vanhempiaan ikään kuin heitettynä toiseen, vieraaseen maahan, joka on monessa mielessä kaukana: kulttuurisesti, kielellisesti ja maantieteellisesti. Turvapaikanhakijalapsilla on takanaan valtioiden rajojen yli ja sisällä tapahtuneita melko ennakoimattomia ja pakotettuja muuttoja. Tällaiseen muuttamiseen kietoutuvaa yksinäisyyttä vahvistavat uuden ympäristön ennakkoluulot, kieleen liittyvät ongelmat sekä yhteydenpito-ongelmat lähtömaahan jääneisiin läheisiin (Kangasniemi 2008, 94). Vaikka perhesuhteet hahmotuvat lähes kaikilla haastateltavilla korvaamattomina suhteina, lapsi vaikuttaa jäävän yksin perheen poissaoloon liittyvän yksinäisyytensä kanssa.

Perheen korvaamattomuuden korostuminen erityisesti Suomeen saapuessa voi liittyä myös idealisoituun perhenäkemykseen, joka vahvistuu maanpaossa (Stepien 2008, 171–172, 181). Turvapaikanhakijalapsen kuvauksissa perhe näyttää korostuvan pysyvyyden edustajana. Turvapaikanhakijalasten perhesuhteiden merkitys korostui samaan tapaan kuin Kati Hämäläisen (2012) tutkimilla perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla. Myös omassa tutkimuksessani lapset kertoivat kaipaavansa perheidensä yhteyteen. Lisäksi moni lapsi ajatteli oikean kodin muodostuvan ja yksinäisyyden ratkeavan perheenyhdistymisen myötä Suomessa tai lähtömaassa sillä edellytyksellä, että tilanne siellä tasaantuisi. Lapsilla oli myös toiveita suomalaisaikuisia kohtaan. Lapset toivoivat aikuilsilta kuuntelun ja ymmärryksen ohella huolenpi-

toa, läsnäoloa, luottamusta ja jatkuvuutta, jotka ovat tavallisesti odotuksia perheenjäseniä kohtaan.

Kaikkien lasten kohdalla perheenyhdistämistä ei voida toteuttaa, eikä se ole lapsen ratkaistavissa. Tällainen omakohtainen yksinäisyys voi muodostua pitkäaikaiseksi, koska omien vanhempien poissaoloa paikkaavia suhteita ei synny helposti edes ajan kanssa. Kulttuurin vierauteen liittyvä yksinäisyys kuitenkin kevenee suomen kielen oppimisen, suomalaisiin ja suomalaisten toimintatapoihin tottumisen ja kavereiden saamisen myötä. Kieli kulttuurin keskeisenä osana on sekä väline että tavoite lapsen kulttuuriin sopeutumisessa (Warinowski 2012, 109).

Toinen, melko yleinen tapa on paikantaa yksinäisyys osaksi ”arkipäivän tapahtumattomuutta”, mikä tuo esille vertaisten roolin. Myönteisen jatkuvan oleskelulupapäätöksen voi ajatella luovan pohjan sille, että Suomi näyttää pysyvältä asuinmaalta – ellei jopa kotimaalta – ja ystävien saaminen tekee vieraasta ympäristöstä enemmän kodin kaltaisen (Huttunen 2002, 53, 100). Kuulumisen ja kotiutumisen kokemuksen kannalta asuinympäristössä luoduilla sosiaalisilla suhteilla on merkitystä (myös Archambault 2012, 38). Kuulumisen tunne on yksi ylijaraiseen liikkuvuuteen liittyvä keskeinen käsite kodin ja ikävän tunteiden ohella (esim. Warinowski 2012, 112). Arkipäiväisen, tilapäisen yksinäisyyden kuvaukset tulevat lähelle aiemman toisluokkalaisten suomalaislasten iltapäivien yksinäisyyttä käsitelleen tutkimukseni (Kauko 2012) tuloksia. Vaikka vertaisten merkitys oli iltapäivinä perheenjäseniä korostuneempi, tulokset ovat samankaltaisia sikäli, että molemmissa aineistoissa väliaikainen tai ohimenevä yksinäisyys liitetään pääsääntöisesti kavereiden poissaoloon. Tällaisen yksinäisyyden ensisijaisena ratkaisuna nähdään kaverit ja helpottamiskeinona tekemisen keksiminen. Lisäksi molemmissa aineistoissa lapset arvioivat vertaissuhteiden laadullisia muutoksia ja kertovat ihmissuhteiden ohella eläinten helpottavan yksinäisyyttä (myös Kauko 2014). Tällainen lasten omaksi kokemukseksi asemoima ja mahdollisesti toistuva yksinäisyys on ratkaistavissa tai helpotettavissa ainakin osittain omalla toiminnalla.

Vertaisten seura ja heille puhuminen voivat helpottaa pitkäaikaista vanhempien poissaoloon liittyvää yksinäisyyttä, vaikka yksinäisyys pyritään aktiivisesti unohtamaan ja peittämään myös heiltä (myös Chase & Statham 2013, 226). Lasten

kuvausten pohjalta vertaisten merkitys korostuu perhesuhteiden poissaollessa siinä mielessä, että vertaisten kanssa ollaan ja tehdään yhdessä. Vaikka perhe ja koti eivät ole lapsille itsestäänselvyys, useimmat lapset mainitsivat nykyisen asuinyksikön olevan kuin koti puuttuvista ja vaikeista sosiaalisista suhteista huolimatta. (Myös Mikkonen 2002, 18, 23–24.) Oleellisia tekijöitä kodin tunnun synnyssä ovat kaverisuhteiden lisäksi asuinympäristön tuttuus ja turvallisuus. Tämän tunnun syntyminen on edellyttänyt samassa paikassa asumista jonkin aikaa, jotta lapsi on ehtinyt sopeutua asumiseen sisältyviin tapoihin ja rutiineihin (myös sääntöihin).

Kolmas, aineistossa vähiten esiintyvä kuvaus-tapa ”vaikeasti hahmotettava ja sanoiksi taipumaton yksinäisyys” sisältää sekä yksinäisyyskuvausten niukkuuden että omakohtaisen yksinäisyyden puutteen. Tämänkaltaisena kuvatun yksinäisyyden voi ymmärtää liittyvän riittävän yhteisen kielen puutteeseen (ks. Kangasniemi 2008, 13–14, 86), muistamattomuuteen tai haluttomuuteen puhua abstraktista, kielteisiin merkityksiin liitetystä yksinäisyydestä. Lasten haastatteluissa niukkuus ja muistamattomuus ovat ylipäätään tavallisia (Forsberg 2002, 68–69). Lisäksi hiljaisuus on tuotu esille keinona käsitellä vaikeita kokemuksia, menetyksiä ja vanhemmista erossaoloa (Eriksson 2013, 3). Sodan on katsottu hiljentäneen myös talvisodan aikaan muihin Pohjoismaihin lähetettyjä suomalaislapsia (Lagnebro 1994, 35). Kenties osa lapsista kokee itsensä niin yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi, ettei jaksakaan tai välitä ilmaista yksinäisyyttään (Kangasniemi 2008, 14).

Vaikka perheestä erossaolo koetaan vaikeaksi ja perhe on jatkuvasti mielessä, se ei estä lapsia elämästä jokapäiväistä elämäänsä (myös Mikkonen 2002, 20). Lasten tieto saa vastakaikua myös brittitutkimuksesta, jonka mukaan vastoinikäymisistä ja mittavista muutoksista huolimatta turvapaikanhakijalapset pyrkivät palauttamaan elämäänsä järjestyksen ja rutiinit, ja vaikeuksien käsittelyssä tärkeä strategia on uusien kuulumisen tapojen etsiminen. Ilmeisimmin rutiineja ja tulevaisuushorisonttia ylläpitävät oppiminen ja koulutus. (Cha-

se & Statham 2013, 227–228.) Aineistossani arjen sujumisen esimerkkeinä ja tyytyväisyyden aiheina tulevat esille mahdollisuus koulunkäyntiin ja oppimiseen. Osalle koulunkäynti oli tuttua lähimmäisistä.

Kuuluminen paikkaan rakentuu tekemisen ja paikassa tuntemiemme ihmisten varaan ja ihmisuhteet ovat erityisen tärkeitä kuulumisen lähteitä (myös May 2013, 112, 142). Eniten toivomisen varaa turvapaikanhakijalapset esittävät aikuissuhteita kohtaan (myös Sharifan Holma 1996, 21). Fyysisestä poissaolostaan huolimatta vanhemmat, ja erityisesti äidit näyttävät olevan lapsille enemmän läsnä kuin fyysisesti saatavilla olevat aikuiset. Suomessa olevat aikuiset asettuvat pääsääntöisesti taustalle vahvistaen lapsen omien vanhempien merkitystä. Jotkut lapset kertovat saaneensa tukea hoivasta ja huolenpidosta vastaavilta ohjaajilta ja lapsen etua valvovalta edustajalta.

Turvapaikanhakijalasten tiedon pohjalta muodostuu kuva siitä, mitä lasten yksinäisyys on ja miten siitä puhutaan tai ollaan puhumatta. Vanhemmista erossaolosta huolimatta lasten kerronta tuo esille myös kotiutumisen elementit eikä yksinäisyys jää aineistossa hallitsevaksi. Intensiteetiltään vahvinkaan yksinäisyys ei ole pysyvä olotila siinä mielessä, että on asioita, jotka helpottavat sitä ja auttavat jatkamaan. Lasten tiedon perusteella turvapaikanhakijalasten Suomessa oloa voikin kuvata paitsi yksinäisyyden kanssa elämisenä myös yksinäisyydestä selviämisenä. Tämän tiedon valossa yksintulleita turvapaikanhakijalapsia ei voi nähdä pelkästään haavoittuvaisina lapsina (myös Wernersjö 2012, 505). Vaikka yksinäisyys kietoutuu tiettyihin ihmissuhteisiin, joihin liitetään yhteenkuuluvuus ja välittäminen, ja joiden puuttumiseen liittyvään yksinäisyyteen lapsi itse ei voi vaikuttaa, yksinäisyys kietoutuu myös yhteisöihin ja yhteiskuntaan, joissa lapsella on toimijuutta (vrt. Kangasniemi 2008, 77–78). Vastaanottava maa voi vahvistaa tätä toimijuutta tarjoamiensa rakenteiden ja olosuhteiden avulla, jotta lapsen ei tarvitse kokea jäävänsä yksin vieraaseen maahan.

Saapunut 19.6.2014
Hyväksytty 4.12.2014

KIRJALLISUUS

- Abrams, Laura S.: Sampling 'Hard to Reach' Populations in Qualitative Research: The Case of Incarcerated Youth, *Qualitative Social Work* 9 (2010): 4, 536–550.
- Archambault, Josée: 'It can be good there too': home and continuity in refugee children's narratives of settlement. *Children's Geographies* 10 (2012): 1, 35–48.
- Bak, Maren: Barndom och migration. S. 13–45. Teoksessa Bak, Maren & von Brömssen, Kerstin (toim.): *Barndom & migration*. Umeå: Boréa, 2013.
- Cashmore, Judith: Children Living Away from Home. S. 316–338. Teoksessa Melton, Gary B. & Ben-Arieh, Asher & Cashmore, Judith & Goodman, Gail S. & Worley, Natalie K. (toim.): *The SAGE Handbook of Child Research*. London: SAGE 2014.
- Chase, Elaine & Statham, June: Families left behind: unaccompanied young people seeking asylum in the UK. S. 223–231. Teoksessa Ribbens McCarthy, Jane & Hooper, Carol-Ann & Gillies, Val (toim.): *Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people*. Bristol: Policy Press, 2013.
- Eriksson, Riitta: Ensam barn på flykt i Sverige. Siirtolaisuus – Migration 40 (2013): Supplement, 3–11.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 1998.
- Euroopan muuttoliikeverkosto: Yksin maahan tulevien alaikäisten vastaanottoa, palauttamis- sekä kotouttamisjärjestelyjä EU-jäsenmaissa koskeva vertailututkimus. Helsinki: Euroopan muuttoliikeverkosto, 2010. http://www.emn.fi/files/372/EMN_UAM_fi_synteesitutkimus.pdf. (Luettu 30.1.2014).
- Forsberg, Hannele: Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2002.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Autonen-Vaaraniemi, Leena & Kauko, Outi: Lasten monipaikkainen asuminen sosiaalisena ilmiönä ja hyvinvoinnin kysymyksenä. *Hyvinvointikatsaus* 25 (2014): 1, 29–35.
- Fox O'Mahony, Lorna & Sweeney, James A.: The Exclusion of (Failed) Asylum Seekers from Housing and Home: Towards an Oppositional Discourse. *Journal of law and society* 37 (2010): 2, 285–314.
- Goodnow, Jacqueline J.: Refugees, Asylum Seekers, Displaced Persons: Children in Precarious Positions. S. 339–360. Teoksessa Melton, Gary B. & Ben-Arieh, Asher & Cashmore, Judith & Goodman, Gail S. & Worley, Natalie K. (toim.): *The SAGE Handbook of Child Research*. London: SAGE 2014.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna: Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 13/2002. Helsinki: Väestöliitto, 2002.
- Hopkins, Peter: Ethical issues in research with unaccompanied asylum-seeking children. *Children's Geographies* 6 (2008): 1, 37–48.
- Huttunen, Laura: Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkeroissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002.
- Hymel, Shelley & Tarulli, Donato & Hayden Thompson, Laura & Terrell-Deutsch, Beverly: Loneliness through the Eyes of Children. S. 80–106. Teoksessa Rotenberg, Ken J. & Hymel, Shelley (toim.): *Loneliness in Childhood and Adolescence*. Cambridge: University Press, 1999.
- Hämäläinen, Kati: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 2012.
- Kangasniemi, Jukka: Yksinäisyyden kokemisen avainkomponentit Yleisradion tekstitelevision Nuorten palstan kirjoituksissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2008.
- Kauko, Outi: Pienten koululaisten yksinäisyydelle antamat merkitykset arki-iltapäivien yhteydessä. *Janus* 20 (2012): 3, 216–230.
- Kauko, Outi: Lasten yksinäisyys vanhempien erotessa – näkökulmana lasten kuvaama kuulumattomuus ja siitä selviytyminen. *Nuorisotutkimus* 32 (2014): 1, 3–17.
- Kuula, Arja: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino, 2011.
- Lagnebro, Lillemor: Finska krigsbarn. Umeå universitet: Institutionen för socialt arbete, 1994.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>.
- Lepola, Outi: Ei omainen eikä viranomainen – Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 2012.
- Maahanmuuttovirasto: Maahanmuuttoviraston turvapaikka- ja pakolaistilastot 2014. www.migri.fi (luettu 28.1.2015)
- May, Vanessa: Connecting Self to Society. Belonging in a Changing World. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
- Mayall, Berry: Conversations with Children: Working with Generational Issues. S. 120–135. Teoksessa Pia Christensen & Allison James (toim.): *Research with Children. Perspectives and Practices*. London: Falmer Press, 2000.
- Mikkonen, Anna: Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden pakolaisnuorten sosiaaliset verkostot, arki ja asuminen. Helsingin yliopisto: sosiaalipsykologian pro gradu-tutkielma, 2001.
- Mikkonen, Anna: Yksin saapuneet pakolaislapset – ”Paljon puuttuu, kun isä puuttuu, mutta ihan kaikki puuttuu, kun äiti puuttuu”. *Siirtolaisuus – Migration* 29 (2002): 1, 14–30.
- Mikkonen, Anna G.: Myös Suomeen tulleet pakolaislapset ja -nuoret kaipaavat ja tarvitsevat perhettään. *Siirtolaisuus – Migration* 40 (2013): Supplement, 22–33.
- Ni Laoire, Caitríona & Carpena-Méndez, Fina & Tyrrell, Naomi & White, Allen: Introduction: Childhood and migration — mobilities, homes and be-

- longings. *Childhood* 17 (2010): 2, 155–162.
- Rastas, Anna: Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. S. 64–89. Teoksessa Johanna Ruusuvaara & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 2010.
- Saari, Juho: Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki: WSOYpro, 2010.
- Sharifan Holma, Päivi: Interviews with young unaccompanied African refugees. Stockholm: Rädda Barnen, 1996.
- Stepien, Anna: The Dream of the Family: Muslim Migrants in Austria. S. 165–185. Teoksessa Ralph Grillo (toim.): The Family in Question. Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe. Amsterdam: University Press, 2008.
- Strandell, Harriet: Etnografinen kenttättyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. S. 92–112. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.): Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 2010.
- Stryker, Rachel & Yngvesson, Barbara: Fixity and fluidity – circulations, children, and childhood. *Childhood* 20 (2013): 3, 297–306.
- Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>.
- Vitus, Kathrine: Waiting Time: The de-subjectification of children in Danish asylum centres, *Childhood* 17 (2010): 1, 26–42.
- Warinowski, Anu: Maailmalle yhtenä, takaisin toisena? Suomalaisen ekspatriaattiperheiden lapset kulttuurisissa siirtymissä. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 2012.
- Wernesjö, Ulrika: Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective? *Childhood* 19 (2012): 4, 495–507.

SUMMARY

Outi Kauko: Unaccompanied asylum-seeker children's knowledge of loneliness (Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana)

This article examines unaccompanied asylum-seeker children's knowledge of loneliness. The empirical data consists of semi-structured interviews with children and adolescents aged 5–18 who have a residence permit in Finland. The data-driven analysis explores the meanings given by the children to loneliness and their positions in relation to loneliness based on their life experiences. Three different modes of positions are identified.

The most typical and intensive experience is the feeling of loneliness associated with being separated from one's family. Children recognize the phenomenon of loneliness and position themselves as lonely. This loneliness in an alien culture is a profound and persistent experience, particularly when the absence of parents continues without the child have any influence over the matter. The second most common, and still fairly prevalent experience is the sense of loneliness as part of an uneventful everyday life. Children also position

themselves as experiencing short-term loneliness, which is associated with occasional everyday boredom and the absence of friends, even though they are to some extent able to relieve this experience. The third, least common experience is “nebulous and intangible loneliness”. Children have difficulty relating to such loneliness, or they recognize the phenomenon but do not take up such a position in relation to loneliness.

Based on asylum-seeker children's knowledge, their life situation in Finland can be described as one of recovering from loneliness and as including elements of integration into society. This means they are not only vulnerable children, which is how they are generally portrayed in international studies. Consequently, the host country can confirm these children's agency with the help of structural conditions, in order that they could experience other than being left alone in a foreign country.

Keywords: loneliness, unaccompanied children, children's knowledge, analysis of meanings.